

CEZA HUKUKU

MENŞE, TEKÂMÛL VE HALİHAZIR VAZİYETİ (*)

E. Garçon

ESKİ CEZA HUKUKU

Devletin ceza vermek hakkını nasıl elde eylediğini gösterdikten sonra, şimdi de tenkili ne suretle teşkilâtlandığını araştırmamız lâzımgelmektedir. İmdi, burada da, dikkatli bir tetkik, cezai müesseselerin muhtelif milletlerde aynı surette inkişaf etmiş olduğunu isbat etmektedir. Şüphesiz, her devletin mevzuatı müteaddit farklar arz etmektedir, ve zaten mukayeseli hukuku tetkik edenlerin umumiyetle meydana koydukları bu benzemeyişlerdir. Fakat müşabehetler çok daha calibi dikkattir. Bunun sebebi basittir: kendilerinde bütün bu müşabih cezai müesseseler bulunan milletler, aynı bir içtimai tekâmül ve manevî kültür seviyesine ulaşmış milletlerdir. Bunlarda adalet âmme kudreti adına yerine getirilmekte, pederşahı aile yerini tabif aileye bırakmakta, hepsince, ziraat ve küçük sanatlar yapılmakta, ve menkul ve gayri menkul ferdi mülkiyet tanınmaktadır. Şu halde bu milletlerin ceza hukuku, bilzarure, temel olarak, içtimai prensipler ve manevî fikirler bakımından müşterek bir zemine maliktir. Bu ceza hukuku, aynı içtimai müdafaa zaruretlerine cevap vermekte, devlet ve aile müvacehesinde aynı vecibeleri, aynı iktisadi hakları müeyyedelemekte ve, bizzat eşyanın mahiyeti icabı, esaslı olan aynı fiilleri tecrim etmektedir. Diğer taraftan, yegâne olmasa bile, belli başlı gaye olarak terhibi esas olan cezalar sistemi, bilhassa cezaların şiddetile korkutmaya çalışır.

Bu sistemde cismanî cezalar başlıca yeri tutar. Bu suretle, genel hatları itibarile kadim devirlerde tesadüf edilen müşterek bir ceza hukuku meydana çıkmaktadır. Keyfiyet, bu ceza hukuku, hakikatte, kara Avrupasının mütemeddin milletlerinde ve bununla beraber, hu-

(1) E. Garçon: La Droit pénal, origines, évolutions, état actuel. Geçen nushalardan devam.

kukun şeklen inkişaf etmiş olduğu İngilterede, farklı değildir. Bundan maada, uzak şark milletleri de, aynı tenkil sistemini tanımışlar ve, son hükümdar sülâlesi zamanında meriyette olan Çin kanunu umumiyetle zannolunduğundan çok fazla olarak, 18 inci asrın sonuna kadar Avrupada tatbik edilmiş kanunlara yakındır. Böylece, bu tarihi devre bakımından içtimaî tekâmülün muhtelif çağlarında tenkil hâdisesine hâkim olan ilmî kanunların mevcudiyeti yeniden teyyüt eylemektedir.

Mukayeseli ceza hukukunun tâm ve şamil bir tarihini yazmağa, ne de burada prensiplerinde müşabih, teferrüatta lâyetenahî müte-nevvi olan muhtelif mevzuattan her birini, teşrihe, hiç bir suretle teşebbüs etmedim. Bunların umumî ve karakteristik hatlarını aydınlatmakla iktifa eylemem lâzımgelmektedir, ve buna ulaşmak için, en iyi metodun, bu ilhamı veren muhtelif mevzuattan misal olarak tekâmülün en yüksek derecesine varmış bulunanlarını almak olduğunu zannediyorum. Şimdi, bu mevzuattan ikisinin ki, bu bakımdan, dikkati çekmesi lâzımgeldiği zannolunabilir. Bir taraftan, 16, 17 ve diğer taraftan 18 inci asırlar Avrupa hukuku.

Mutaden, Romalıların ceza hukukunun, medenî hukuklarına nazaran, çok daha aşağı olduğuna işaret edilmektedir. Bu, ifadede çok yayılmış her iddia için olduğu gibi, büyük bir hakikat hissesi vardır; bununla beraber keyfiyeti hiç de mübalâga etmemek muvafık olur. Evvelâ, Roma hukukunun tarihi bazı noktalarda bizim için tamamiyle gayri muayyen kalmaktadır. Böyle olmakla beraber, onu bilebildiğimiz kadar, diğer kadim milletlerin, hattâ onun tesiri altında kalmaksızın inkişaf etmiş modern milletlerin ceza hukukiyle mukayese edilirse, Roma ceza hukuku bize daha üstün gözükmektedir. O, inkâr etmeğe imkân bulunmayan tatbikî ve ilmî bir karakter arzemektedir. Nihayet, Theodose ve Justinien'in kanunlarının ve Pandecteslerin bize bahsettiği cezaî müesseseler, asıl şeklini tamamiyle kaybetmiş ve tanınmaz bir hale konulmuş bir ceza hukuku vücade getirmektedirler.

Filhakika, Cümhuriyetin sonuna doğru ve İmparatorluğun başlangıcında, Roma cezaî mevzuatı yüksek bir tekâmül derecesine irtika eylemişti. Ceza hukukunda tatbikat tarafından değiştirilmek suretile, eski kanunları nazarî olarak meriyette muhafaza eden metod, takip edilmemiştir. Batı bir şekilde, kendi kendine değişen hususî hukuk için iyi olan bu metod, o zaman tenkil mevzuuna ithal edilen cüretli yeniliklere uymamakta idi. Teşriî kuvvet yoliyle hareket edildi ve, bütün bir *leges judiciorum publicorum* serisi cezaî müesseselerde tam

ve cezri reform vücuda getirdi. Bu kanunlardan her biri hususî bir suç kategorisi tesbit ediliyordu: *Julia magestatis*, *Julia adulteriis*, *Cornelia de sicariis et veneficiis*, *Pompéia de parricidiis*, *Julia peculatus*, *Cornelia de testamentis*, *Julia de vi privata*, *Julia de vi publica*, *Julia de ambitu*, *Julia repetundarum*, *Julia de annone* bunlardandır.

Bu, tek bir kanun sistemine üstünlüğü takdir olunabilen mükemmel teşriî bir sistemdir. Bu kanunlar, genişlemiş Romada gayri kabili tatbik bir hal almış olan halk tarafından muhakeme eski müessesesini ilga ediyor, cezai işler hakkında karar vermek keyfiyetini jürelere veriyordu. Yine bu kanunlar suçları tayin ve cezaları tesbit etmek suretiyle cezai adaletin tedvirinde keyfilliği bertaraf ediyorlardı; tatbikatta ölüm cezasına hemen hemen son verilmiş ve Roma vatandaşları için işkence ilga edilmişti; bu Fransız inkılâbının 18 asır sonra yeniden ele alacağı büyük terakkileri teşkil etmişti.

Fakat bu müesseseler, İmparatorluk rejimile gayri kabili telif idiler ve siyasi hürriyetle kaybolmaları lâzımdı. *Questions perpetuae*'ler metrükiyete duçar oldular, ceza işlerindeki jüri faaliyetine son verildi ve suçluları muhakeme etmek salâhiyeti, Romada olduğu gibi eyaletlerde de, meslekten yetişmiş hâkimlere geçti. Keyfilik yeniden tessüs etti: hâkimler, hiç bir kanunun tecziye etmediği fiillerde de ceza vermek hakkı olduğunu iddia ettiği, kanunî cezaları tadil eylediler. Hukukşinas Ulpian, *Hodie licet, qui extra ordinem de crimine cognocet quam mult sententiam ferre, nel graviori, nel leniori, ita tamen ut in utroque modo, rationem non excedent* diyordu. Fakat bu ölçüyü kim takdir edecektir? Hâkimin vicdanı denecektir, fakat bu, tatbikatta onun keyfilik ve ihtiraslarını ifade eder. Maznunların yegâne teminatı istinaf eylemek ihtiyarında, yanî kararı başka bir keyfiliğe havale etmekte bulunuyordu. Aynı zamanda bu prensiplerin tatbikatı neticesi cezalar gayri müsavi bulunuyorlar ve işkence de adli tatbikatın en çok kullanılanı oluyordu.

Glosatörlerin jüstinien mecmualarında buldukları ve modern medenî milletlerin ceza hukuku mukadderatında kat'î bir tesir icra edecek olan hukuk, bu suretle teşekkül etmiş veyahut, tâbir caizse, imparatorluğun istibdadiyle şekli bozulmuş hukuk olmuştur. Bu mevzuatın kabul ve ictisabı, tabiatile memlekette memlekete değişmiştir. Ceza hukukunun daha müstakil bir surette inkişaf etmiş olduğu İngiltereden bahsetmezsek, bu mevzuat, İtalyada, Fransada, Almanyada aynı suretle husule gelmemiştir. Her modern mevzuatın teşkiline, başka unsurlar da yardım etmiştir. Fakat, hakikatın dışına çıkmaksızın, Roma hukukunun, kara Avrupada üstün bir yer işgal ettiği beyan

edilebilir. Eski ceza hukuku Roma ceza hukukunun basit bir devamı ve kendine has tekâmülün yeni bir safhasıdır demek suretiyle ancak mübalâga edilmiş olur.

Bu bilhassa, Fransız ceza hukukumuzun teşekkülü bakımından doğrudur. Uzlaşma sistemi hemen hemen iz bırakmaksızın kaybolmuştur. Ancak, ortaçağ adaletinin ceza hukukuna malî bir karakter verdiği ve ekseriya, adaleti tevzi eden senyörlerin faydasına olarak uzlaşmayı para cezası ve müsadereye tahvil ettiği feodal hakların büyük ihtilâle kadar mevcudiyetini muhafaza eylediklerine işaret olunabilir. İyi araştırmak suretiyle, bazı suçlarda ve hususiyle 18 inci asırda da meriyette kalmış cezalar sisteminde çok eski âdetlerin yaşayan bazı bakiyelerini bile bulmak mümkün olacaktır. Fakat umumî surette, eski alle hukuku iyice kaybolmuştur. Bu o kadar doğrudur ki, yazılı âdetlerde hiç bir cezai hüküm bulunmaz denebilir. Meselâ Bretagne gibi bazı istisnalardan kat'ınazar, bunlardan hiç birinde ne tecrim, ne de bir tecziye sistemine rastlanmaz. Ceza hukuku bakımından, hiç bir zaman yazılı hukuk ne de âdet hukuku memleketi olmamıştır.

Eski ceza hukukunun teşekkülünde, neşredilmiş hukukun rolü fazla mübalâga edilmemek lâzımdır. Hakikatte o, İngilterede geniş bir yer işgal etmiştir. Fakat başka yerlerde bizzat Roma hukukiyle tamamiyle meşbu olarak görünmekte, ve daha ziyade Roma hukukunu adli tatbikata ithal etmeğe medar olmuşa benzemektedir. Bizde, hususiyle 1670 kararnamesi gibi büyük emirnameler, kilise hukukundan istiane suretile ceza usulü kaidelerini tesis etmişlerdir. Fakat Fransız kraliyeti suçları tarif ve cezalarını tayin etmek suretiyle bir ceza kanunu neşretmeği asla düşünmemiştir. Krali otorite, düello, ruhsatıyesiz avlanmak, kaçakçılık, ihtilâs, zehirlenme, gebeliği haber vermeme gibi bazı hususî suçlar hakkında kanun vazetmekle iktifa eylemiştir. Fakat bunlar hususî vaziyetlere taallük eden istisnai ve kısmî, ve ekseriya tatbik edilmemiş bulunan yahut süratle metrükiyete duçar olan hükümlerden başka bir şey değildiler.

Eski ceza hukukunun, kilise hukukuna çok daha fazla borçlu bulunduğu zannolunabilir. Şüphe yok ki bu sonuncunun tesiri ceza usulü üzerinde hissedilmiştir, zira tahkiki usul kilise hukukunun kendisine has eseridir. şurası muhakkak ki ceza hukuku sahasında kiliseye müteallik kanunlar ve teoloji yeni nazariyeler tesis etmiştir. Bu yeni nazariyeler, isnad edebilme ve manevî mesuliyet telâkkisini, Roma hukukundan daha fazla vüzuyla tebarüz ettirmişlerdir. Ceza, korkutma ve ibret teşkil etme esasını muhafaza etmektedir, fakat cezanın ke-

faret vasfı yeni ve gençleşmiş bir şekil altında, muhsus bir kudret almaktadır.

Kanonik hukukta aynı zamanda cezanın ıslah edici olması suçlunun ıslahına teveccüh eylemesi ve suçlunun nedameti ile, onun uzviyeti ve iadei itibarını elde edebileceği fikri tezahür etmektedir. Böylece, İsanın şefaati doktrini, beşerî adalet sahasına nüfuz eylemektedir. Kilisenin bizzat tesis eylediği cezalar manevî mahiyette ve beşeridirler: *Abhorreta sanguine*. Bütün bu doktrinler, güzel ifadelerini *codex juris canonici*'nin 2214 üncü canon'unun sarıh olarak tesbit ve muhafaza eylediği otuzlar meclisinin ihtarında bulurlar.

Fakat hali hazır hukukumuzun kökünü teskil eden bütün bu yeniliklerin, eski hukukumuzda derhal ve derin bir şekilde girdikleri düşünülürse, aldanılmış olur. XVIII inci asırda hâlâ müstamel bulunan cezalar ve suçların vahşeti mülâhaza edilecek olursa bunların tesirlerinin farkına nasıl varılmaz? Lâik ceza hukuku mutlak bir şekilde kilise hukukundan ayrı kalmıştı ve bizim cezacılarımız asla *corpus juris canonici*'yi zikretmiyorlardı. Çok daha doğru olarak söylenebilecek nokta Hıristiyan Doktrininin tesiri altında, halk vicdanının, karanlık bir şekilde ve yavaş olarak suç mefhumuna günah ve ceza telâkkisine riyazeti model aldığıdır. Böylece istikbalin büyük reformları hazırlanıyordu. Fakat hakikat içinde kalmak için, bu telâkkilerin hakikî tahakkuklarını ancak belki, ihtilâl kanunlarının ve XIX uncu asır reformlarının ceza hukuku sahasında bulduklarını söylemek lâzımdır.

Böylece, Roma hukuku, krali emirnameler Kanonik hukuk, işaret eylediğimiz ölçü içinde, eski ceza hukukumuzun kaynakları olarak telâkki olunabilirler. Bunlara yüksek mahkemelerin ve Fransada, parlmanların jürisprüdanslarını ilâve eylemek lâzımdır. Suçlara ve cezalara taallük eden hakikî bir âdet hukukunu yaratıcı, adli bir gelenek teşekkül eylemişti. Muayyen bir anda, hakimlerin keyfiligine getirilmiş olan bu tahdidin pratik ehemmiyetini göreceğiz. Bununla beraber, dağınık ve parça parça kararlarla teşekkül eden bu jürisprüdans hâlâ karanlık ve gayri kat'i olarak kalmakta idi. Kat'i tekâmül, doktrinî âni gayretlerle elde edilebilmiştir. Filhakika rönesans devrinde, ceza hukuku, kara Avrupasında, hukukî bir şekil aldı. Meşhur cezacılar, çalışmalarında bütün mukaddem kaynaklara dayanarak, hakikî bir ilmi ceza hukukunu teşkil eylediler.

Bu büyük sistemleştirme işinde ilk yeri hiç şüphesiz İtalya almaktadır. XV inci asırdan itibaren Angelusatrétinus *maleficiis*'ini ve Hippolyte de Marsigly bir *practica rerum criminalium*'i ve *De Quaes-*

tionibus et Tormentis adile Digeste'in tefsirini neşrediyordu. Bunlar ilk müjdeciler idiler. XVI inci asırda, *Julius Clarus septem libri sententiarum receptarum, seu practica civilis et criminalis*'i neşretmiştir. Bu eserin ceza hukukuna tahsis edilen beşinci cildi klâsik olarak kalmıştır. Fakat Farinacius'in büyük mesaisi karşısında bunlar, silik kalırlar. Onun *Concilia'sı practica et theora ccriminalis*'i eski ceza hukuku için temel eseri teşkil ederler. Bu müellifin tesiri kat'i olmuştur. XVIII inci asrın Fransız cezacıları, onu her sahifede zikrederler, XIX uncu asrın başında bu müellife daima müracaat olunmakta idi ve halen de bu eserler istifade ile kullanılabilirler.

İtalyanların yanında Almanya'da Benedictus Carpzov'ı zikrelemek lâzımdır. Bu zatın *la practica nova imperialis saxonica*'i bütün Avrupada büyük bir muvaffakiyate mazhar olmuş ve sonra Alman kanun koyucusuna ilham vermiştir. Hollandada Anverste, Damouder *practica rerum criminalium*'i neşretti; nihayet İspanyada Couvarruvias, modern ceza hukukunun müessisleri arasında yer almağa lâyıktır. Böylece inşa edilen bu eser, bize, medeni kara Avrupasının bütün milletlerinin iştirak eyledikleri kollektif bir eser olarak gözükmemektedir, ve hiç bir şey, bundan daha iyi olarak, bu devrin cezai müesseselerinin esas birliğini göstermemektedir. Zikrelediğimiz eserlerden hiç biri muayyen bir memleket için ve mevzuat gayesile yazılmış olarak gözükmemekte ve bu eserlerin istihraç eyledikleri prensipler umumi, ve daha iyisi, alem şümül bir karakter taşımaktadırlar.

İtiraf etmelidir ki Fransa bu büyük ilmi harekette, ancak, oldukça silik bir yer tutmaktadır. Bizim eski *coutumiers*'lerimiz ceza hukukile epeyi meşgul olmuşlardı: Beaumanoir bize delil ve ceza usulü hakkında kıymetli malûmat vermektedir. Fakat söylediğim gibi bu hukuk ortadan kalkacaktı. Boutellier'nin *Somme rurale*'inde daha mesut bir gayret mevcut bulunmaktadır. Roma hukukçularımız *libri territoriales*'leri şerh ediyor ve bu suretle müşterek esere yardım ediyorlardı. Bununla beraber XVI inci asırda hiç bir büyük cezacıyı zikredemeyiz. Fakat tenkitçi ve hür espriye sahip ve fakat bilhassa ceza usulü üzerinde yazmış bulunan Pierre Ayraaut'i, ceza hukuku ve tenkil problemi üzerinde unutulmaması icabeden prensipleri formüle etmiş bulunan Domat'iyi zikretmemek de haksızlık olur.

XVIII inci asırdadır ki bizim hakiki Fransız ceza hukukçularımız meydana çıktılar: Serpillon, Guy Rousseau de la Combe, Jousse ve Muyart de Voulgans. Bunların hiç bir yaratıcı iddiaları olmadı. Ve bunlar ne ıslah eylemeği ve ne de icat etmeği düşündüler. Bunların gayesi, zamanlarında tatbik edilen ceza usulü ve hukuku kaidelerini

arz etmek idi. Fakat onlar son iki asır monarşisinin eski ceza hukukunun kavrayıcı tablosunu fevkalâde bir berrakî ile çizdiler.

Biz, burada, aynı bir kültür derecesine vasıl olmuş milletlerin ve bilhassa XVII ve XVIII inci asır kara Avrupasının ceza hukukunun hususî bir misali olarak, genel hatları içinde bu Fransız hukukunu arzedeceğiz.

Bunu iyi anlayabilmek için ilk önce bu hukukun üzerine istinat eylediği umumî fikirleri göstermek lâzımdır. Hiç bir şey bu noktayı bizim aziz Argoumuzun şu cümlesinden daha iyi ifade edemez: «Öç almak insanlara menedilmiştir; Allahtan aldığı kudret sayesinde, memurları vasıtasıyla onu jera edebilecek olan ancak kiralıdır».

Filhakika hususî şahıslara ait olan üç hakkı kat'î olarak ortada kalkmıştır. Devlet, âmme nizamını ihlâl ve ferdî menfaatleri tehdit eden suçları cezalandırarak sosyal disiplini muhafaza yükünü tahammül eylemiştir. Fakat Devletin bu suretle sosyal müdafaa gayesile icra eylediği cezalandırmak hakkı, mahiyetini değiştirmiştir ve hâlâ bir âmme öcü fiilî olarak gözükmektedir. İşte bu yenilenmiş şekildedir ki, insiyakî aksülâmel ve suçun halk vicdanında ayaklandırdığı def hissi tezahür etmektedir. Cezalandırmak hâlâ bir intikamı yerine getirmektedir ve bu ölç, mahiyeti icabı tamamiyle aşağı görme, ihtiras ve vahşet ile meşbu olarak kalmaktadır. Cezaların ağırlığı, esas olarak, bu suretle izah olunur.

Bununla beraber, cezalandırmak hakkının, inhisarî bir surette, bu iptidai fikre dayandığını düşünmek ağır bir hata olur. Ceza telâkkisi sonsuz bir şekilde çok daha mudil idi ve bunu monarşinin son zamanlarında, umumî vicdana kendini tahmil eylediği gibi iyi kavramak için bazı teolojik teorileri ve kiralî kudretin mahiyeti hakkında o zamanlar cari olan doktrinleri nazarı itibara almak lâzımdır.

Biraz evvel, kanonik hukukun hukukî mahiyet arzedenden ceza hukukunun teşekkülünde ancak az tesiri bulunduğunu söylemiştim; fakat ayrıca dinî fikirlerin hattâ bizzat ceza telâkkisi üzerinde hâkimiyetlerini icra eylediklerini ilâve etmiştim. Esasen, imanın bütün sosyal zihniyet ve ferdî ve kollektif hayatın bütün tezahürleri üzerinde hâkim bulunduğu bir zamanda başka türlü, nasıl olabilirdi? İşaret eylediğim gibi, cezânın bir kefarete olduğu hakkındaki çok eski fikir, hıristiyan inançlarla beraber, günah telâkkisini model alan hususî bir şekil almaktadır. Nedametın karşılığı olan af, hattâ suçlu için merhamet mefhumu daha henüz hiç bir suretle lâik hukuka nüfuz etmemişlerdir, fakat sosyal ceza suçun sebebiyet verdiği fenalığın bir ücreti ve manevi kusurun karşılığı bulunan eza olarak telâkki edilmektedir. Ve

böylece öç fikrine adalet fikri karışmaktadır, zira, mağdur, zarar gören sosyete ve dini ahlâkın intikam almasından daha âdil ne vardır? Bundan başka bu adalet Allahın adaleti tasavvuru üzerine müstenittir. İlâhî hiddet, kötüler üzerinde def'i mümkün olmıyan bir şiddetle tatbik edilmez mi, ve nedamet göstermemiş bulunan günahkâra karşı merhametsiz değil midir?

Böylece, beşerî adalet, kendisine model olmak üzere ilâhî adaleti almakta ve ilâhî hukuk doktrinine karışmakta ve onunla birleşmektedir. Allah kralları, milletleri idare için tayin etmiştir. Hâkimiyeti elinde tutan ve onun adına hüküm veren memurlar, bizzat Allahın vekili olarak suçluyu cezalandırırlar. İşte hâkimlere ait bulunan mahkûmiyetlere hükmeylemek ve suçluları işkenceye göndermek hakkının esası buradadır. Ceza hâkiminin kudretinin membaı bizzat Allahın kudretindedir ve bunun mahiyetindedir. Beşerî adalet ilâhî adaletin bir şeklidir.

İhtilâlin arifesine kadar adaletin tevziine hâkim bulunan doktrinler işte bunlar idi. Bunlar, sözü geçen adaletin ayırıcı karakterlerini ve onun çok merhametsiz şiddetini izah ederler. Şüphesiz bunlar bir çok vicdanlar için müphem ve karanlık idiler, fakat büyük espriler onları idrak eylemişler ne kadar kat'i ise o kadar da berrak olarak arzylemişlerdi. Fakat hiçbiri bu işi, sözü geçen doktrinlerin son nazariyecisi ve müdafii Joseph de Mestre kadar belîğ olarak yapmamıştır. Bu doktrinler, kusursuz bir mantık ile onu hâkimin yamılmazlığını ve cellâdın tabiat üstü vazifesini ifade etmeğe sevkemişlerdir. Fakat, o Saint-Pétersbourg gecelerini yazdığı sıralarda, bu fikirler artık ortadan kalkmışlardı.

Bu siyasî doktrinler, hiç olmazsa muayyen bir ölçü içinde, eski ceza hukukumuzu karakterize eden keyfiliği de izah ederler. Esasen, bu keyfilik o sıralarda bütün müesseselerimize hâkim bulunuyordu. Kral mutlaktır. Onun hâkim iradesinin kendi zevkinden başka bir hududu yoktur ve o bu kudreti istimal için kendisi adına hükûmet, idare ve muhakeme etmek üzere tayin ettiği kimselere vekâlet vermektedir.

Eski Fransada, ceza hukukunun hiç bir zaman kanunlaştırılmadığını gösterdim. Bu sebeple suçların listeleri daima açık ve gayri kat'i olarak kalmıştır. Bir fiili suç saymak, prensip itibariyle, hâkimin vicdanına terk olunmuştu. Hâkim, kendisince tecziyesi hak edilmiş bütün fiilleri cezalandırmak kudretine malik idi. Kanun sanıklara hiç bir teminat, hiç bir kanunî himaye vermemekte idi. Hiç şüphesiz fazla mübalâğa etmemek de lâzımgelir: Hâkimin istediği fiili istediği

ceza ile karşılayabileceği zannolunmamalıdır. Hukukan hâkim bu salâhiyeti haiz idi. Fakat filen vaziyet tamamiyle başka türlü cereyan ediyordu. Bu kudret jürisprüdans ve, gösterdiğimiz veçhile, büyük cezacıların eserleri ile hudutlanmıştı. Cezacıların bu eserleri, mevcut hukuku hulâsa ve sistemleştirmişler, hiç olmazsa suçlara ait demonstratif bir liste ve hukukî tarifeler vermişlerdi.

Fakat bütün bunlara rağmen, ve arzettiğimiz şekilde anlaşılrsa da bu sistem de şe'niyette en korkunç suiistimallere sevkeylemişti. Suçları ve cezalandırılacak fiilleri tayin için hâkimlere itimat etmek, maznunları onların iyi isteklerine ve keza onların ihtiraslarına terketmek olur; zira hâkimler de insan olduklarından zayıftırlar. Muhtelif, siyasi yahut dini, tesirler altında, ekseriya hâkimlerin ölçsüz ve bînetice adaletsiz olarak cezalandırdıkları görülüyordu. Hâkim cezai ehemmiyeti haiz olmıyan ve hiç bir şiddeti bulunmıyan ve faillerinin hüsnüniyetle, mutlak bir surette meşru telâkki edebilecekleri fiilleri cezalandırıyordu. Halbuki bu keyfilik herkesin hürriyetini tehdit etmekte idi ve her türlü medenî hürriyetle kabili telif değildi.

Bu teşekkülü taclandırmak için, kuvvetli hukukî temeller üzerinde tesis edilmiş olan ve krala, hiç bir adli şekle riayet etmeksizin, her zecrî tedbiri icra eylemeğe imkân veren dizginli adalet (justice retenue) teorisi meydana çıkıyordu. Her kudret kraldan neşet ettiğinden o, vermiş bulunduğu vekâleti geri alabilir ve bizzat mahkûmiyete hükmedebilirdi. Yazılı usul kanunlarına riayet eylemesine asla lüzum yoktu; bu kanunları bizzat kendisi yaptığından onları icabettiğinde tatbik de etmiyebilirdi. Onda mevcut olan hikmet, daima, devletin iyiliği için doğru ve zarurî olan kararı ilham edecektir. Bu muhakeme ve istidlâl neticesi olarak III üncü Henri'nin hukuk müşavirleri, Duc de Guise'in katlinden sonra ona, devletin emniyetine karşı tecavüzden suçlu, âsi bir tebaayı mahkûm etmek suretile ancak hakkını istimal eylemiş bulunduğunu beyan eylediler. Bununla beraber mezkûr müfrit netice tatbikata geçmedi ve XIV üncü Louis, hükümsüz olarak hiç bir ölüm cezası vermedi. O bu hususta komiserlerini vazifelendiriyordu. Fakat bizim krallarımız huzurları, ve mevcudiyetleri kendilerine tehlikeli görünen kimseleri bir devlet ceza evine kapatmak yahut bunları sürmek hakkını kendilerinde görüyorlar ve hiç kimse bu hakka muhalefet etmiyordu.

Hâlâ lettres de cachet'ler üzerinde münakaşa olunuyor ve mukademe bunlar mazur gösterilmeğe çalışılıyordu. Biz ancak bir nokta üzerinde ısrar edeceğiz: Hiç bir mahkûmiyet mevcut bulunmadan bu hapsedilmek ve sürmek hakkının ceza hukuku çevresi dışında bu-

lunduğu söylenmiştir. Bizim eski cezacılarımız, filhakika, bunları hiç zikretmiyorlardı ve buna ilâve edilebilir ki, hapis kanunî cezalar arasında yer almamıştır.

Fakat bilâkis sürgün, mahkemeler tarafından çok bol olarak hükümlenmekte idi ve çok açık olarak malûmdur ki lettres de cachet'ler bazı siyasi suçları, matbuat suçlarının ekserisini ve hattâ, ekseriya, bugün müşterek hukuk suçu telâkki ettiğimiz fiilleri cezalandırmak için kullanılıyorlardı. Bir devlet ceza evine kapatılma, her şeye rağmen, hakiki bir ceza karakterini haiz bulunmakta idi: korkutma ve ibret gayesiyle bir fenalığı tertip ediyor ve kendisinden kurtulmak istenilen kimseyi ya daimi olarak yahut da müvakkaten izale ediyordu. Muhakkak ki lettres de cachet'ler, bazan hiç kabili tecziye fiil ika etmiyen kimseler hakkında da veriliyorlardı, fakat bir masumun sürgün ve hapsedilmesi gayri adil olsa da, bu sürgün ve hapis gene bir ceza olarak kalıyorlardı.

Ne olursa olsun, en şedit suçlar arasına ilk önce Allaha karşı işlenen suçları sokmak hususunda ittifak vardı. Hiç kimsenin hattâ vicdan hürriyeti fikrine bile malik bulunmadığı ateşin iyman devirlerinde, hükümetler ve hâkimler resmî dine uymıyan her iyman tezahürünü, her inancın yayılmasını şiddetle cezalandırmayı yalnız münakaşa edilmez bir hak olarak değil, fakat hâkim bir vazife olarak da telâkki ediyorlardı. Ortaçağda engisizyon, bu dinî suçları önlemek için ihdas edildi. Reform meseleyi yeni bir çepheden vazeyledi ve katolikler, protestan devletlerde suçlular olarak telâkki edilirken huguenots'lar, katolikler tarafından merhametsiz bir şekilde cezalandırılmakta idiler. Mukavemet, bütün XVI ıncı asrı dolduran açık isyan ve dahilî harpler şeklini almıştır. Fransada protestanlara karşı olan tenkil bir an Nantes beyanname-siyle yumuşadıktan sonra, yeni bir şiddetle icra olundu, bunun geri alınmasından sonra daha şiddetlendi ve şe'niyette ihtilâle kadar devam etti ve fiilen bir çok nazırlar iymana karşı günah işlemiş buldukları için kürek cezası çekilen yerlerde bunun kefareti ödédiler.

XVIII inci asrın ikinci yarısında eser yazmış bulunan Muyard de Voulgans arzettiğimiz suçlar arasına ilk önce Allaha küfür, ve dinî eşyaya küfrü sokuyordu. la Barre şövalyesi bu fiillerden suçlu olduğundan 1766 da idam edilmişti; sonra dalâlet, irtidat, infiradi mezhep gibi protestanların suçları geliyordu; nihayet athéisme, déisme, théisme, polythéisme ve tolérantisme suçları geliyordu! Bu sonuncu suçlar ancak yazı ile ika olunabilirlerdi ve tam söylemek lâzımgelirse, matbuat suçları idiler. 1757 tarihli bir emirname bu suçları

ölüm, kürek ve müsadere cezalarile tecziye ediyordu. Şu noktayı da ilâve etmeliyiz ki bu emirname hiç bir zaman tatbik edilmemiş olarak gözüküyor.

Aynı cezacı, gene, dine karşı işlenen suçlar arasına sihirbazlık, büyücülük ve müneccimlik suçlarını da sokuyor ve bu sonuncunun müsaade olunan bir ilim teşkil eden astronomi ile karıştırılmaması lâzımgelceğini de ilâve ediyordu. Müellif «fenalığa sebebiyet vermek, şahısları aldatmak hayvanları mahvetmek yahut kadınların iffetlerini ihlâl, bir çocuk düşürme husule getirmek, neslin üremesini menetmek ve hattâ şahısların ölümünü temin için yapılan» büyücülüklerin ateş cezasına çarptırılacağını beyan ediyordu ve bütün bunlar sırf teorilerden ibaret de değildiler. Ortaçağlarda ve XVI ncı asırda çok bol olan büyücülük ve sihirbazlık dâvaları Fransız ihtilâlinin arifesine kadar devam etmiş ve Cadière'in dâvası bunun fevkalâde bir misalinin vermiştir. Bununla beraber, Vouglans ile, hemen hemen aynı devirde yazmış bulunan Jousse, ona nazaran çok daha az batıl fikirlere kıymet verir durumdadır. Açık olarak, Jousse, sihir ve büyüye artık inanmıyor ve büyücülerini, hattâ şiddetle, cezalandırmak istiyorsa bunun sebebi onları dolandırıcı telâkki edişidir.

Hükümdara karşı işlenen fiiller, eski rejimin sonunda Allaha karşı işlenen suçlar kadar ağır telâkki edilmişlerdir. Bu suçlar ilk olarak kralın öldürülmesi, bütün daha vahşi fenalıklar, kandan gelen prenseslere ve tâca, yani devletin dahili ve harici emniyetine karşı tecavüzler, isyan ve komplolardır. İkinci olarak zimmet ve ihtilâs suçlarıdır, bu fiil eski rejimin büyük yaralarından birini teşkil ederler. Bunlara hâkimiyetin haksız olarak ve zorla ele geçirilmesi, kalpazanlık ve meselâ krala karşı işlenen matbuat ve hiciv suçları gibi diğer bazı suçları ilâve edelim.

Nihayet suçlar sınıfının sonuncusunu, şahıslara karşı işlenen, katil, cebr-ü şiddet umumî adaba vaki muhalefetler, hırsızlık ve sahtekârlık suçları teşkil eylemekte idi. Bilhassa bu sonuncu suçlara taallük edenler bakımındandır ki Roma hukukunun tesiri kendisini hissettirmiştir. Bununla beraber meselâ hırsızlığın ağırlatıcı sebepleri gibi modern hukumuza geçen bazı orijinal nazariyelere bu mevzuda da tesadüf olunabilir.

Bu umumî kaideler ve suçların bu tarifleri, söylediğimiz veçhile, fiilen, suçlar mevzuunda hâkimin keyifiliğini oldukça geniş bir ölçüde tahdit ediyorlardı. Fakat bu keyfilik, cezanın tayinine taallûku itibariyle çok daha serbest olarak istimal olunuyordu. Gerçekten hâkim, her türlü menfaatin ademi mevcudiyeti halinde, her hususî va-

ziyet için gerçekten, yalnız vicdanının ilhamlarına nazaran suçlunun cezasını tesbit etmek kudretini haiz bulunuyordu. Bazı fiillerin cezalandırılacağını sarih olarak beyan eden emirnameler ekseriya cezaları tesbit etmeği ihmal ediyorlar ve bu fiillerin «ibret teşkil edici bir ceza» ile yahut «keyfi para cezalarile» tecziye olunacaklarını işaretle iktifa ediyorlardı. Hâkimin bu hürriyeti pratiğe o kadar kuvvetli olarak girmişti ki, bir kralî beyannamenin cezalarını tesbit eylediği hallerde dahi, hâkime bu cezaları, suça refakat eden hal ve şartlar sebebiyle, birleştirmek va hattâ ağırlaştırabilmek hakkı tanınıyordu. Şüphesiz, cezaların tesbiti için dahi, hâkimler muayyen bir jürisprüdansı takip ediyorlardı. ve XVIII inci asırda hâkimlerin ancak «kraliyette kullanılmakta olan» cezalara hükmedebilecekleri herkesçe kabul olunmuştu. Fakat suçun şartları zarurî olarak her hususî halde değişeceğinden bu ananeler ve adli âdetler fena teessüs etmiş ve ekseriya bunlara itibar olunmamıştır. Hâkim suçun kendisine az veya çok ağır, maznunun az veya çok suçlu olarak görünüşüne göre, heyecan ve intibalarına, ihtiraslarına nazaran hafif yahut çok ağır şiddette bir cezaya hükmedebilirdi.

Esasen, umumî cezalar sistemi ihtilâle takaddüm eden ceza hukukunun en karakteristik hatlarından birini teşkil eder. Bu sistem ortaçağdanberi en eski karakterini muhafaza etmiş ve hiç bir değişmeye maruz kalmamıştı. Cezaların vahşeti ve işkencelerin barbarlığı üzerinde her şey söylendikten sonra, hakikatte, XVIII inci asır Fransız sosyetesine kadar medenî ve «hassas» bir dünyada bu sistem karşısında hayrette kalınıyor ve bu sistemin tatbik olduğuna zorla inanılıyor.

Evvelce de hürriyeti bağlayıcı cezaların hakikî kanunî cezalar olarak telâkki olunmadığını hatırlatmak fırsatı bulmuştuk. Şahsından emin olunmak istenen, maznunlar, deliler, aciz halinde borçlular, hükümlerinin infazını bekleyen mahkûmlar ve daha diğerleri gibi, bütün şahısları en tezlil edici bir nizamsızlık içinde karma karışık olarak, içinde hapseçen ceza evleri bu dairede de vardı. Bu idarî yahut adli hapislerin keyfi ve hudutsuz bir müddetleri mevcuttu: bazı kere bunlar daimî idiler. Fakat, hukukan, bunlar asla ceza olarak telâkki olunmazlardı. Hâkimler, aslâ, suçların tecziyesi için hapis cezasına hükmetmiyorlardı.

Bizzat kürek cezası dahi, hürriyeti bağlayıcı bir ceza olarak değil, fakat daha ziyade, bir cismanî ceza olarak telâkki edilmekte idi. Forsaların (kürek cezası mahkûmlarının) tâbi tutulduğu rejimi izah

etmenin yeri burası değildir. Hattâ en emîn orijinal dökümanları tetkik edince dahi içinde ne tembellik, ne yorgunluk, bitme, çökme, ve ne de hastalığa müsamaha olunmayan bu ahlâki ve fizik ıstırap mahallerinin ne olduğu çok güç tasavvur olunabilir. İnsanların hemcinslerine bu kadar barbarca bir muamele tarzı tatbik edebileceklerinden şüphelenilmek istenecektir. Hidematı şakkaların nizamlarının yapılışında hiç bir adalet fikri, hiç bir suçluları ıslah endişesi hâkim olmamıştır. Bu menfur rejim, bahrî inşaat tekâmülü galer ve kürekçileri terkettiğinde de, asla tadil olunmadı. Kürek mahalleri sadece limanlarda tesis olundular, mahkûmlar bahrî işlerde kullanıldılar fakat nizamnameler pek az tadil olundular.

Dayak cezası, galer cezasına nazaran kanunen daha hafif telâkki edilmişti ve muhakkak ki daha az şiddetli idi. Bu ceza ekseriya, mahkûmiyet hükmünü veren merciin kaza hududu dışına sürgün cezası ile müterafik idi. Bu dayak cezaları bilhassa basit hırsızlık faillerine, hilebazlara ve yankesicilere tatbik olunuyordu. İhtilâlin arifesinde mahkûmlar artık kamçı ile değil fakat bir değnek ile «şehir kulesi» denilen meydanda dövülüyorlardı. XVI ve XVII inci asırlarda çok fazla tatbik edilen burun, kulak ve el ve dilin kesilmesi, XVIII inci asırda cezaların bunları hâlâ zikretmelerine rağmen, tamamiyle ortadan kaybolmamış ise de hiç olmazsa az müstamel olarak gözükmektedirler.

Dayak cezası yanında ve ekseriya onunla birlikte tatbik olunmak üzere, tezlil yolile tesir eden cezaları da zikrelemek lâzımdır. Bu cezalara çok bol olarak hükmolunmakta idi. ve bunlar eski ıslah sisteminin esaslı surette yerleşmiş tedbirlerinden biri olarak telâki edilebilirler. Bunlar, suç manzarasının sebebiyet verdiği iptidaî istikrah, ve nefret hissine ilham olunmuşlardı ve açık olarak gaye bu hisse bağlanan bir utanmayı âmme vicdanında meknüz kılmak idi. Cezalar müessiriyetlerini, kollektif psikolojinin en iptidaî - fakat aynı zamanda - en derin kaidelerinden alıyorlardı. Tarziye cezası, kazık ve tekerlek cezaları ve ekseriya mahkûmu değneklerle döverek, şehir sokaklarında dolaştırmak yahut bir eşek üstüne ters bindirerek ve göğsüne de işlediği suçun ne olduğunu gösteren bir yafta da asarak gezdirmek cezası böyle idi.

Mali cezalar, para cezaları müsaderelerde bilhassa umumî müsadere eski ceza sisteminde geniş bir yer işgal ediyorlardı. Bu cezalar dan kral ve adaleti tevzi eden senyör faydalandığından, âmme hazine için ehemmiyetli kaynak ve senyörler için kıymetli talihe bağlı bir varidat teşkil ediyorlardı. Cezanın bu mali cephesi hatırdan çı-

karılırsa, sebebiyet verdiği muhalefetler ve bu cezanın halkça tutulmaması anlaşılabilir. Ortaçağdan itibaren, şehirlerin burjuvalarının bu ceza ile mahkûm edilemeyeşleri onların fethettikleri imtiyazlarından birini teşkil eylemiştir.

Fakat bütün bu cezalara işkence ve ölüm cezalarını ilâve etmek lâzımdır. Mütekaddim işkence ölüm cezasına ait bir ilâmın icrasından evvel ve suçluyu şeriklerini ihbar eylemeğe zorlamak için yapılıyordu. Böylece o işkencenin bir kısmını teşkil ediyordu. Hatırlayıcı işkence «cürmün itiraf» edilmesini temin için emrolunuyordu. Eski bir müellif esasen diyor bu cürüm hakkında o kadar delil vardır ki «tam vicdanî kanaati elde eylemek» için ancak bu itiraf noksan kalmış bulunmaktadır. Her kazâi merciin namûtanahî değışen kendisine mahsus eziyetleri vardı: İnsan tasavvuru işkenceler icadeylemek hususunda korkunç bir cevvaliyet arzeyelemiştir. Pariste işkence su ve demir ayak-kabırlarla, diğer taraflarda sehpa yahut mahkûmu yüksek bir direğin ucuna bağlayıp oradan yere değımiyecek surette atmak suretleriyle tatbik olunmuyordu. Filozoflar bu müşterek işkencelerin ve ezaların ilgasını istedikleri ve XVI ıncı Louis 1780 de hazırlayıcı işkenceyi 1780 de ve mükaddem işkenceyi 1788 de ilga eylediğı zaman bu reform tatbikatçılarının en şiddetli ve canlı mukavemetile karşılaştı ve o kadar ki kral beyannamesinde kaydı ihtirazlar beyanına ve «bir kaç tecrübe senesinden sonra, hâkimlerimizin bize verecekleri raporlara nazaran işkence muhafaza olunmasının, vazgeçilmez bir zaruret olduğunu anladığımız takdirde, teessürle tekrar bunu tesis eylemek kaydı ihtirazisile» demeğe mecbur oldu. Bu tatbikatçılar, sözü geçen ilgaya mukavemet hususunda bilhassa, tenkili temin eylemek ve suçları cezasız bırakmamak zarureti ileri sürüyorlardı, ve büyük sofizm'i, bu suretle maznunun itiraf eylemediğı takdirde cezadan kurtulacağını ve binaenaleyh bizzat kendi işinde, meselesinde yargıç olduğunu dermayan ediyorlardı.

XVIII inci asrın sonuna kadar, yargıçların kanaatlerini, işkence ile koparılmış bir itirafa istinad ettirebildikleri ve yalnız gayri insanî değil fakat aynı zamanda bu kadar nazik ve aldatıcı böyle bir delile müsteniden mahkûmiyet kararı verebildiklerini müşahede edince, çok hayrette kalınır. Bunlar, hatırlanamıyacak kadar eski metinlere müstenit bir tatbikatı takip ediyorlar ve bu vicdanlarını tatmin için kâfi geliyordu. XIV üncü Louis'nin devrinde Nicolas'in, işkence aleyhinde çok cesaretli olarak yazdığı ve sonradan haksız olarak unutulmuş eserinde, işaret eylediğı veçhile bu suretle, eza ve ıstıraplara ölümü tercih eden masumların mahkûmiyetine ve işkenceye mukavemet

edebilen suçluların beraetine vasıl olunuyordu. Bununla beraber, kabul etmek lâzımgelir ki, işkence, bazan hakikatin keşfine de götürbilirdi.

Eski bir müellif, farzediniz ki diyor, bir hırsız kendisine atfolunan cürmü inkâr ediyor, eğer bu şahsa işkence yapılacak olursa çaldığı şeyleri sakladığı mahalli itiraf eder ve eşya da orada bulununca tam kanaat hasıl edilmiş olur ve suçlu âdil olarak mahkûm edilmiş bulunur. Şüphesiz! Fakat bu müşahedededen çıkarılabilecek olan ders şudur ki, bir cezanın yahut bir tahkik usulünün müessiriyeti onun ne meşruiyetini tesis eder ve ne de onu haklı kılar.

Burada, eski tatbikatta ölüm cezasının çok bol olarak hükmolunluğunu tekrar eylemelidir. O sıralarda hâkimlerin, bugünkü bidayet mahkemelerimizin ancak bir kaç ay yahut bir kaç gün hapis cezasına mahkûm eyledikleri suçluları meselâ mükerrir hırsızları, idam cezasına mahkûm ettiklerini söylersek fazla mübalâğa etmiş olmayacağız. Bununla beraber, XVI ıncı Louis'nin saltanatının son senelerinde, ölüm cezalarının daha az hükmolunduğu kuvvetle zannolunur. Esasen bu ölüm cezalarının infaz şekilleri her kazai merciin suç ve jürisprüdansına göre değişiyordu. Bizim hukukumuzun çok eski devirlerinde, suçlular bir kayanın üstünden aşağıya atılıyorlar, diri olarak gömülüyorlar (Güzel Filip'in gelinlerinin âşıkları gibi) yahut parça parça ediliyorlar veyahutta yağ içinde kaynatılıyorlardı. Bu işkenceler, XVIII inci asırda, artık tatbik olunmuyorlardı. Âdi cürümler için âdi suçlular asılıyor ve asillerin başı kesiliyordu. Fakat usulü öldürenler zehirleyiciler, kundakçılar ve tabiata aykırı bazı suçlar failleri bu devirde hâlâ yakılmakta idiler. Yalnız, bazı kere, müsamaha ediliyor ve suçlunun odun yığını üzerinde, buna ateş verilmeden boğulması emrediliyordu. Nihayet, en ağır olan suçlar için, işkenceler ikileştiriliyordu ve o devirlerdeki hukukumuzun bu manzarasını, eski müellifler tarafından naklolunan krala karşı suikast failleri için tatbik olunan işkenceleri, onlardan iktibas etmekten daha açık olarak hulâsa edemeyiz:

«Suçlu âdi ve fevkalâde işkenceye tabi tutulup tarziye cezası de verdikten sonra bir gömlek giydirilerek, işkence mahalline iki tekerlekli bir araba içinde sevkolunur, orada önceden, üç veya dört ayak yüksekliğinde bir siyaset mahalli inşa edilmiştir (bu mahal bir park ortasında çitlerle çevrili, ve atların çekebilmesi için kâfi bir genişliği haizdir). Bu siyaset mahalline suçlu sırt üstü yatırılır ve buraya göğsünü boynuna kadar ve kalçalarından karnının altına kadar kaplıyan demir bağlarla raptedilir. Bu bağlar siyaset

mahallinin tahtalarına, suçlunun bedeni atların kuvvetine karşı mukavemet edebilmesi için burgulanmıştır. Cezayı infaz edecek olan bunu kendisine verilen bir para miktarını kullanarak satın almış ve atlar bir kayığı çekiyormuş gibi bunlara bağlanmıştır. Cellât bundan sonra kullandığı silâhını suçlunun eline bağlar ve bunu kükürtle yakar sonra kerpetenlerle suçlunun adale ve et parçaları memeleri, kol, kalça ve bacaklarındaki etler ve adaleler koparılır ve yaralarına, kurşun, yağ, zift reçine, bal mumu ve kükürt birlikte kaynatılmak suretiyle elde olunan mayi, püskürtülür. Sonra, her azasına (bacaklarına, dizinden ayaklarına kollarına, omuzlarından ellerine kadar) halatlar bağlanır. Her halatın ucu atlara raptolunur ve ipler müteaddit küçük itmelerle atlara çektirilir. Nihayet atlara bu haletler, uzuvları birbirinden ayırtmak için bütün kuvvetlerle her istikamete çektirilir. Fakat dört atın ve hattâ daha fazla adetteki atların gayretine rağmen, mutaden veterler ve kemikleri rapteden sınırlar mukavemet ettiğinden ve vücudü terketmediklerinden kemikleri birbirine rapteden sınırlar nihayet kesilirler, bunun üzerine atların her biri, kendilerine raptolunan uzuvları sürüklerler, ve bu uzuvlar iplerden siyaset direğinden çözüldükten sonra, hepsi, derhal yakılan odun yığını üzerine atılırlar ve yanarak kül haline gelince, bu küller küreklerle havaya atılır.»

Ve Muyard de Vouglans gayet soğukkanlılıkla ilâve ediyor: «Damiens'in işkencesi iki saat sürdü. O bu müddet içinde canlı idi.»

Tercüme edenler: *Doç. Dr. Sulhi Dönmezer*
Asistan Naci Şensoy